

NOGLE BREVE
FRA KGL. KONFESSIONARIUS
MICHAEL LIEBENBERG

AF

ERIK REITZEL-NIELSEN

I familieejne findes de nedenfor gengivne breve fra kgl. konfessionarius, hof- og slotspræst Michael Frederik Liebenberg¹. Da brevene, der ikke tidligere har været offentliggjort, på forskellig måde supplerer, hvad der andetsteds har været trykt om Liebenbergs hjemmeliv², og formentlig kan bidrage til en karakteristik af brevsriveren, vil en offentliggørelse måske kunne påregne nogen interesse også udenfor den snævre familiekreds.

Som indledning til brevene skal meddeles følgende oplysninger:

Da Michael Liebenberg var 22 år gammel og studerede teologi – idet han dog vist mere var optaget af sin interesse for litteratur og teater – døde hans lærer og ældre ven, institutbestyrer Niels Quistgaard³. For at hjælpe dennes fattige enke, Sophie Charlotte Quistgaard, f. Gütlich⁴, og 5årige datter, Nicoline Charlotte Quistgaard⁵, overtog Liebenberg ledelsen af Quistgaards skole, og det følgende år (1790) forlovede han sig med den 17 år ældre fru Quistgaard. Efter i 1792 at have bestået teologisk embedseksamen blev han 1794 præst ved tugt-, rasp- og forbedringshuset på Christianshavn, og et par måneder senere giftede han sig med sin forlovede.

Samlivet med denne første hustru var efter alt, hvad der foreligger, næppe helt lykkeligt, og dette skyldes antagelig den meget store aldersforskel. Liebenbergs ven, den senere biskop i Bergen Claus Pavels, der i 1796 havde været på besøg hos Liebenberg, skriver således i sin Autobiografi (sluttet 30. maj 1812) s. 150: „Af alle mine Venner forekom mig Liebenberg at være den mest forandrede – ikke mod mig; det var hans hele Væsen, der var eller syntes forandret. Stille Blidhed var da som før og siden et Hovedtræk i hans Character,

men i den blandede sig en kold Tilbageholdenhed, hvortil jeg, forsaavidt den yttrede sig i denne Periode, ei kan tænke mig nogen anden Grund, end at han havde faaet en Kone, der kunde være hans Moder. Vel syntes hendes Hjærte yngre og varmere end hans, men (man vende Sagen, som man vil) efter Kirkebogen var hun 20 Aar ældre end han. Vel var han i Verdens Øjne meget lykkelig og tilfreds ved denne Kones Side, men i en lønlig Krog af hans Hjærte har dog nok allerede da, ham vel maaskee ubevidst, indsneget sig en Følelse, som nu og da tilhviskede ham, at ikke alt var, som det skulde være. Det svækker ikke min Formodning, at han siden ved en ung Kones Side ikke mærkeligen forandredes. Foruden det, som Temperament, Legemssvaghed og Sorg over Tidernes Tegn hertil kan have bidraget, saa er vel otte Aars Samliv med en aldrende Kone, naar man selv er i den favreste Alder, mere end nok til at indpræge Sindet en Stemning, som det aldrig tilfulde forvinder.“

Ægteskabet, der var barnløst, varede i 8 år. Den 24. januar 1802 døde Liebenbergs hustru, og det nedenfor gengivne brev af 10. februar 1803 til den anden hustru bærer vidnesbyrd om, i hvor høj grad han ærede hendes minde.

Syv måneder efter den første hustrus død giftede Liebenberg sig (29. august 1802 i Assens) påny, denne gang med Antoinette Thomasine Birch⁶, datter af sogneprest, senest i Assens, provst, dr. theol. Carl Christian Laurentius Birch (1753–1808) og Eleonora Hedevig Seidelin (1765–1834).

Havde den første hustru – som Pavels skriver – kunnet være Liebenbergs moder, kunde til gengæld hans anden, der var 16 år yngre end han, næsten være hans datter. Hans første hustrus datter af første ægteskab blev iøvrigt gift med en ældre broder til hans anden hustru, præsten og forfatteren David Seidelin Birch (1780–1854). Liebenberg blev således svoger til sin stiftatter.

Heller ikke dette andet ægteskab synes efter de bevarede breve at have været helt lykkeligt. Også i dette tilfælde har sikkert aldersforskellen været medvirkende; sønnedatteren Caroline Brorson, f. Liebenberg, skriver i sine (utrykte) erindringer, at Antoinette Birch „var bleven gift som meget ung og uforstandig og havde vist ret svært ved at klare sig i sit Ægteskab med den betydeligt ældre Præst“. Som andre faktorer kan nævnes, at hustruens helbred var meget skrøbeligt, og at hun i meget høj grad følte sig besværet af dagliglivets byrder, ikke mindst husførelsen og børnenes opdragelse. I et andetsteds gengivet brev⁷ skriver Liebenberg (11. februar 1812) til vennen Pavels: „Min største Sorg for Øieblikket er, at min Kones

Helbred er høist maadelig; hun lider næsten idelig af gigtigst Hovedpine, Tandpine, Rygpine etc. etc.“. I et lidt senere brev (14. marts 1819)⁸ hedder det: „Men mest af alt døier jeg dog ved det Huuskors, som i begge mine, i alle øvrige Henseender saa lykkelige Ægteskaber har hvilet paa mig næsten uden Ophør – min Kones idelige og med hvert Aar tiltagende Sygelighed. I Længden trætte og udmatte enhver Byrde. Som Mand og Christen stræber jeg sandelig at bære og taale, men at vedligeholde et oprømt og muntert Sind efter at have i 25 Aar seet det kiæreste paa Jorden lide og hensvinde, seet den yngre og i Begyndelsen saa stærke Kone borttæres, sandsynligen af en lignende indvortes Skade, som lagde den første og ældre i Graven – det har Gud ikke forundt mig Kræfter til.“

Hertil kom så yderligere, at hustruen næppe havde sans for litteratur og teater, der interesserede hendes mand så levende. Sønnen, literaten F. L. Liebenberg skriver i sine erindringer, at hans moders livsmod var knækket ved en hård barndomsopugtelse, og at hun kun havde liden sans for poesi og følte sig alt for nedtyngt af det daglige livs besvær. „Der var megen stundesløs Travlhed og liden Ro og Hygge i Huset“, fortsætter han, „hvorfor min Fader trak sig mere og mere tilbage inden sit Studerekammers Vægge og blev næsten en Fremmed for sine Børn.“

De nedenfor gengivne breve tegner netop billedet af en mand, der er blevet ensom i en stor familiekreds. Det er tydeligt at mærke, at den spøgende og fabulerende form i det første brev til datteren Sophie kun skal dække over tristhed. Måske netop fordi han i sit eget hjem følte savnet af huslig lykke, fremhævede han i sine prædikener og i sine opbyggelige skrifter meget stærkt det huslige samværs betydning og værd.

Vor salmebog indeholder en salme af Liebenberg (nr. 553: „Jesus, Herre, paa dit Ord“), der vel er det eneste af hans poetiske frembringelser, der nu erindres⁹. Michael Neiiendam¹⁰ siger om denne salme, at den „paa en meget smuk og enkel Maade giver Kvintessensen af hans Livstro“; men salmen giver tillige det billede, som også de nedenfor meddelte breve tegner, af den trætte, ensomme og resignerede:

Skal jeg mangan mødig Dag
Savne Frugten af min Møje,
Mangen Aften træt og svag
Hovedet til Hvile bøje,
Paa dit Ord ved Morgengry
Gaar jeg til min Id paany.

Staar jeg ensom og forladt,
 Gemmer Graven al min Glæde,
 Er i Sorgens øde Nat,
 Ingen Ven med Trøst til Stede,
 Jesus! dog hos dig er Trøst
 Hvert dit Ord er Haabets Røst.

Når F. L. Liebenberg i sine erindringer siger, at faderen efterhånden blev næsten fremmed for sine børn, gælder dette ikke alle børnene. En undtagelse danner det ældste barn, datteren Sophie – efter tidens skik opkaldt efter den afdøde første hustru – der var det af børnene, der stod hans hjerte nærmest. De nedenfor gengivne breve til hende fra årene 1821–23, da hun boede på landet hos slægt og venner for at lære husholdning, bærer tydeligt vidnesbyrd om hans inderlige kærlighed til hende og om hans længsel efter igen at have hos sig denne datter, til hvem han synes at kunne tale ud om alle sine huslige genvordigheder.

Sophie Charlotte Liebenberg, der var født 4. juli 1803 på Frederiksberg, hvor faderen da var præst, skal have været meget smuk og have haft et meget vindende væsen. I 1820 blev hun hemmeligt – i 1822 officielt – forlovet med Carl Paludan-Müller, der var ældste søn af daværende stiftsprovst, senere biskop Jens Paludan-Müller (1771–1845) og Marie Benedicte Rosenstand-Goiske (1775–1820) og således ældre broder til den senere historiker, professor, dr. phil. Caspar Paludan-Müller og digteren Frederik Paludan-Müller¹¹.

Carl Paludan-Müller, der var født 27. maj 1800, blev student fra Odense 1817 og juridisk kandidat 15. april 1822, men døde allerede 15. februar 1825 i København. Han skildres af alle som et meget sympatisk og lovende menneske. Den dengang kun 16årige Frederik Paludan-Müller skrev et trøstedigt til Sophie Liebenberg, der begynder således:

Du, som født kun til at kende Glæde
 Saaret blev af Sorgens bitre Pil,
 Du, som kender knap et taarevædet Smil,
 Skønt Dit Bryst var Munterhedens Sæde¹².

Frederik Paludan-Müller blev senere forelsket i Sophie Liebenberg og sendte hende en række digte¹³. Hun gengældte ikke hans kærlighed, men var ham til sin dødsdag en god og trofast veninde og bevarede i det hele forbindelsen med den Paludan-Müllerske

slægt. Hun giftede sig i 1829 – „der sagdes uden Kærlighed, da hun aldrig glemte den første“ (Caroline Brorsons erindringer) – med amtsforvalter, senere etatsråd Christopher Adrian Engelbrecht Bentzon (1790–1867)¹⁴, der var 13 år ældre end hun, søn af købmand Laurits Nicolai Bentzon (1761–1827). Hun døde 3. januar 1860 efter en forkølelse, hun havde pådraget sig ved at se på Frederiksborg slots brand¹⁵.

Om Michael Liebenbergs andre børn, der ofte nævnes i brevene nedenfor, skal her blot gives følgende oplysninger:

Den ældste søn, Carl Christian Birch Liebenberg (1804–65)¹⁶, blev 1833 højesteretsadvokat. Særligt kendt er hans defensorater for Højesteret i 1846 for Orla Lehmann (der havde været fuldmægtig på hans kontor) i anledning af den såkaldte „ridehus-tale“, og i 1854 for C. F. Wegener i anledning af dennes skrift om tronfølgen. Private juridiske forretninger for grevinde Danner førte til, at han – trods advarsler – 1854 blev udnævnt til kabinetssekretær hos Frederik VII. Allerede 1856 måtte han fratræde på grund af stridigheder med kammerherre Berling og de nationalliberale ministre (Andræ og Krieger), ifølge familietraditionen også på grund af uoverensstemmelser med grevinde Danner. 1857 blev han medlem af bankrådet for den nystiftede Privatbanken i København, s. å. endvidere udnævnt til formand for Den midlertidige Laanecasse, der blev oprettet i anledning af den alvorlige økonomiske krise, 1860 direktør for Det kgl. oktroyerede Brandassurancekompagni og 1861 til nationalbankdirektør. Han var i 1864 blandt indbyderne til „Augustforeningen“, hvis formål var „at styrke og befæste Baandet mellem Kongen og Folket og hævde og indskærpe Kongedømmets Betydning“ og udgav i november og december s. å. to pjecer: „Om at rydde Kongen af Veien“ og „Om Troskab mod Kongen af Danmark“, hvori han rettede stærke angreb på de nationalliberale, hvis politik han fordømte¹⁷.

Den næstældste datter var Hedevig Eleonore Liebenberg (1807–73). Broderdatteren Caroline Brorson, f. Liebenberg, skriver i sine utrykte erindringer om hende, at hun „var en statelig og fin gammel Dame, mild og kjærlig af Væsen og min Trøst og Tilflugt i mange smaa Gjenvordigheder.“ Hun stiftede 1865 „Det Liebenbergske Legat“ med 4000 Rdl.

Den yngste søn, literaten Frederik Ludvig Liebenberg (1810–94)¹⁸ er kendt for sin omfattende virksomhed som udgiver af en række af vore klassikers værker. Sin interesse for æstetik og litteratur

havde han arvet fra faderen, og den var yderligere blevet styrket gennem venskaber i barndommen og ungdommen. Han havde været klassekammerat med Søren Kierkegaard, Frederik Paludan-Müller havde som rus boet et år i hans moders hjem, videnskabsmanden Joachim Fr. Schouw var hans fætter, skuespilleren og forfatteren Stephan Heger – Christiane Oehlenschlägers og Kamma Rahbeks broder – og Thorvaldsen kom i hjemmet, og i Studenterforeningen, hvor han virkede som bibliotekar, knyttede han venskab med bl. a. Ludvig Bødtcher og Christian Winther og senere med Carl Ploug, Chr. Hostrup, H. C. Andersen, Sophus Schandorph, Georg Brandes, Poul Møller, Vilh. Kaalund og Bjørnstjerne Bjørnson o. m. a., således at han efterhånden blev, som Fr. Paludan-Müller spøgende sagde, „en Formynder for danske Digtere“, eller – med Georg Brandes udtryk¹⁹ – „det skrivende Folks kære, gamle Patriark.“ Med Frederik Liebenberg uddøde slægten Liebenberg på mandssiden i Danmark.

Det yngste barn var datteren Maria Sophie Frederikke Liebenberg (1819–82), ved hvis dåb bl. a. Thorvaldsen stod fadder. Hun fik en krank skæbne. Som den yngste blev hun, som det også fremgår af brevene, meget forkælet af moderen og ikke vænnet til at tage sig noget fornuftigt for. Hun, der var meget smuk, traf under et ophold i Wien sammen med moderen (1841) en bøhmisk læge, dr. med. Bloch, med hvem hun, trods advarsler, blev gift. Det viste sig, at dr. Bloch var en bedrager, der enten døde i fængsel eller tog livet af sig. Efter at være kommet hjem, tog hun ophold hos nogle venner i Christiania, og i et anfald af vildelse styrtede hun ud af vinduet og forslog sig, så ansigtet blev ganske skamferet. Siden var hun uhelbredelig sindssyg og var anbragt først i Aarhus, senere på Skt. Hans hospital ved Roskilde, hvor hun døde²⁰.

I.

MICHAEL LIEBENBERGS BREV TIL HUSTRUEN
ANTOINETTE, F. BIRCH

den 10. Februar 1803.

Dyrebareste Anthoinette!

Du venter – i det mindste har Du største Ret at vente – paa denne Dag²¹ at modtage nogle poetiske Linier til Vidne om mit Hjertes varme Ønsker for Dit Vel. Og dog finder Du her intet Spor hverken af Riim eller Poesie. Skulde Dit iegode Hierte harmes derover?

maaske tage det for Bevis paa Ligegyldighed og Koldsindighed? Nej, Bedste! Du vil høre min Grund og skænke den Dit fulde Bifald.

Da jeg for et Aar siden leed det smertelige Tab²², som med al sin Bitterhed dog var efter Forsynets Raad det nødvendige Middel, uden hvilket jeg nu ikke kiendte, ikke eiede, ikke elskede Dig og nød saa megen sand Fryd ved din Side, da var min Sjæl i alt for voldsomt Oprør til at jeg kunde ordne mine Tanker og efter Poesiens Love udtrykke de Sorgens Følelser, som beherskede mig. Jeg erkjendte, hvor meget jeg havde tabt, jeg ønskede saa inderlig at kunne fortolke den ædle Forklarede Værd med et Digt til hendes Hæder. Dette var det eneste, hvormed jeg kunde søge at afbetale noget af min Giæld til hende. Marmor formaaede jeg ikke at opreise for hende og hun havde desuden aldrig i Livet ønsket sig nogen saadan Udmærkelse efter sin Død; dertil tænkte hun for rigtigt om den sande Ære. En Mindesang var det da i dets Sted min Hensigt at lade trykke til Uddeling iblandt Venner, og ofte greb jeg Pennen for at udføre dette Forsæt. Men – det har hidindtil været mig umuligt. Det vækkede hver Gang saa bitre Følelser hos mig, at jeg snart maatte afbryde. Dette har gjort mig alle poetiske Arbejder næsten forhadte. At besyngne Gienstande, saalænge jeg ikke har afbetalt min Giæld til den Ædle, hvis Minde jeg skylder saa megen Taknemlighed, forekommer mig paa en Maade for en Uretfærdighed, og maaske prøver jeg aldrig mere paa at arbejde i Digtekunsten²³.

Du vil da vist ikke, bedste Anthoinette! ansee det som nogen Mangel af Kiærlighed og Opmærksomhed for Dig, at Du aldrig har modtaget og heller ikke i Dag modtager nogen poetisk Linie fra min Haand. Mit Hiærte slaaer derfor ikke mindre varmt for Dig, og det er ikke mindre min Sjæls varmeste Ønsker, jeg her ytrer, naar jeg nedbeder den Algodes bedste Velsignelse over Dig. Ja, Dyrebare! Gud gjøre Dig lykkelig som Hustru og snart som Moder²⁴! Intet, intet Øieblik finde Du Aarsag at fortryde, at Du knyttede Din Skæbne til min! Jeg føler mig saa glad og lykkelig ved Din ømme, Din op-rigtige Kjærlighed, og mine ivrigste Bestræbelser skal være at gjøre Dine Dage saa blide og sorgfrie, som jeg formaaer. Gid denne Dag, som nu første Gang er mig vigtig og kjær iblandt Aarets Dage, ofte og i en lang Række Aar maae give mig fornyet Leilighed til at glæde mig over det Held, som Du her i mit stille Hjem saa kjærligt bereder for mig! Hver Dag er Du bleven mig kjærere, hver Dag har knyttet Baandet fastere imellem os. O, at saaledes hvert henrundet Aar maae

see os foreenede med oprigtig Kjærlighed og lykkelige, med indbyrdes Æmhed, med fortroligt Venskab og stille Sjælefred.

Evig Din trofaste
Liebenberg.

II.

MICHAEL LIEBENBERGS BREVE TIL DATTEREN

SOPHIE 1821-1823

- 1) S. T. Frøken Sophie Charlotte Liebenberg,
afleveres hos S: T: Hr. Pastor Tryde²⁵ i Glumsø Præstegaard pr.
Ringsted.

d. 14 Augustii 1821.

Kiæreste Sophie,

Siden Du i Fredags var saa uartig at løbe bort inden min Tilbagekomst fra min Spadseretour, saa vil jeg dog ved disse Linier lade Dig vide, at jeg arriverede lykkelig og vel til Hausergaden 204 Litt. D øverste Etage, nogle Qvarterer efter Din Afmarsch. Du lever nu sandsynligviis in dulci júbilo, det er fordansket: i Fryd og Gammen. Men endskiøndt vi herhjemme ikke kan realisere Kræmmersvenden N: Lunds Landlige Glæder, og hverken kiender Lucas, der er „ei laden, men gesvindt til Maden“, ei heller hører den fortryllende Arie: „ingen Pandekage kan lignes ved min Kiærlighed“, saa leve vi dog herligen og i Glæde. Dog, det behøver jeg da ikke at anmærke, da Du veed, hvilke sublime Mennesker jeg i denne Tid dagligen er omgiven med. Dog nei, Du veed ikke Halvdeelen af min Lykke. Du veed blot, at jeg har den fortryllende Elisa²⁶ og den lovkyndige Hr. Græbert²⁷ i Nærheden; derimod er det Dig næppe bekiendt, at den over al menneskelig Roes høit opløftede Caroline²⁸ strax efter Din Afreise tog Din Plads i Besiddelse og hviler nu hver Nat sit guldlukkede Hoved paa Din Sovepude, samt at, som en nødvendig Følge deraf, den tapre Fædrelandets Forsvarer Hr. Lieutenant von Norup²⁹ værdiger vort borgerlige Huus sit interessante Besøg. Alle disse Stjerner af første Rang drager da ogsaa os elskelige Auditeur C. Birch³⁰ med dydziirede Kiæreste³¹ og dennes talrige Søstreskare hen til vor Afkrog, saa at her paa engang er bleven saa larmende som i en Bistade, der staae i Begreb med at sværme (Du seer, jeg laaner mine Lignelser fra Landlivet for at læmpe mig efter Dine nærværende Omgivelser, mit Barn!). Uagtet det ikke kan andet end smerte Dig at høre Fortælling om saa utallige Fornøielser, som Du med Din fattige Land-

reise er gaaet Glip af, saa kan jeg dog ikke undlade at meddele Dig en, skiøndt høist mager og ufuldstændig Efterretning derom. Dog, for ikke at afbryde den henrivende Fortælling, vil jeg inden jeg begynder, vende Bladet om.

Lad os da nu kiile paa! Løverdags Formiddag havde vi en superbe dejeuner dansante i vor Vinter-Hauge, hvor Elise og jeg aabnede Ballet med en Zephyrette, hvori vi udviklede saa mange Fuldkomnheder, at 3 à 4 Damer og dobbelt saa mange Herrer revnede af Misundelse fra Isse til Fodsaalen. Det næste er, at alle Hansens Rosenhække er spolerede, og at han har indstævnet mig for den lille Gields- Commission til at erstatte Skaden og sætte friske Roser paa Træerne. I Søndags begav det hele, paa foranstaaende Side opregnede Personale sig ombord paa Dampskibet for at dampe ud til Bellevue. Men – hvad har Fanden ikke at bestille! Lige ud for Trekroner Batterie springer Kiedlen, og det ærede Selskab spadserer et Par Miil op i Luften. Slemmt var det jo rigtignok, men dog ikke saa slemmt, som det kunde have været, thi da det til al Lykke var Sydostvind, saa tog Vindguden os i sin kiølige Favn og satte os i god Behold ned midt i Frederiksdal Skov, hvor vi, trætte af den hurtige Luftreise, faldt i en sød Søvn paa Græsleiet. Naturligviis vaagnede vi op igjen og begyndte at tænke med nogen Ængstelighed paa den lange Hjemreise; men da vi ret fik gnedet Søvn af Øinene, mærkede vi, at vi befandt os i god Behold hjemme paa vor Sal, hvor Maanen smilede saa polisk til os giennem Ruderne, som vilde den sige: de gode Herrer og Damer betænker mig nok med en raisonabel Drikkeskilling for min magelige Befordring? –

I Gaar faldt det os ind, for en Forandrings Skyld, at arrangere en Kanefart og paa den Maade, til Trods for Dampskibets Malice, dog at nyde et delicat Middagsmaaltid samt derefter et glimrende Bal i Bellevue. Men det stod nu engang for alle skrevet i Skiæbnens Bog: vi skulde ikke komme til Bellevue. Underveis falder der en saa gewaltig Sne, at Hesten sank i lige til Bugen. Vore knallende Piske og skingrende: Hyp! hyp! drev den imidlertid svedende og stønnende frem, indtil vi naaede Leddet ved Slukefter; men her sank de saa dybt i, at vi ikke kunde see andet af dem end Bjælderne. Nu var gode Raad dyre. Men jeg, som aldrig er forlegen, sprang ud af Kanen, sparkede Sneen tilside, løftede Skaglerne og svingede mig op paa Hesten. Derpaa bad jeg Selskabet have Taalmodighed en Timestid, red hjem i Galop og hentede – min Proptrækker. Ved Hjælp af en kunstig Mekanisme – som jeg naturligvis forbeholder mig som en Hemme-

lighed – fik jeg ved Tilbagekomsten alle Kanerne samt dertil hørende firbenede og tobenede Kreaturer i God Behold trukne op af Sneedriverne. Nu tyede vi ind i den vidtberømte Kroe Slukefter, hvor hver af os fik et lifligt Kruus Øl med en Pind i, og vare vi samtlige i samme Time saa tørstige, at vi drukke Pinden med. – I Dag holder vi Fastedag, som ingen kan fortænke os i efter saa mange gennemgaaede Schicksale og Fataliteter. Men imorgen agte vi at begynde, hvor vi slap, og skal da ingen kunne sige andet end at vi jo nytte og bruge Tiden vel.

Jeg slutter nu hermed min nøiagtige og paalidelige Efterretning om disse Dages mærkelige Hændelser og berømmelige Bedrifter, haabende at Du, som en lydig Datter, ingenlunde sætter mindste Mistroe til Sandfærdigheden af min Fortælling, og tilføiende den velmeente Lærdom: gæk hen og gør ligesaa! – Med alt dette nægter jeg ikke, at jeg jo paa Grund af Din altfor velbekiendte Besindighed formoder nogen Mistillid fra Din Side, saa at Du endog falder paa den taabelige Idee, at det altsammen er Ironie, og at jeg, langt fra at more mig, tværtimod ennuierer og stundom ærgrer mig, ja ligefrem ønsker, at Du snart drev Bispedatteren³² til Dørs. Maa jeg forbyde Dig at have saadanne Ideer, der ere formastelige og impertinente. Jeg paastaaer, at jeg lever iblandt denne Sværm omkring mig som Blommen i Ægget. Vær nu god at troe mig! Ellers vanker der Ørefigen.

Engang imellem tænker Du dog vel paa

Din kiedsommelige Fader
Liebenberg.

Mange Hilsener fra Din Moder.

2. S: T: Frøken S. C. Liebenberg
afleveres hos S: T: Hr. Stiftsprovst Müller³³, Odense.

27 Jul: 1822.

Elskede Sophie!

Da jeg formoder, at jeg ligesaa lidt paa Tirsdag som i Dag kan faa Tid til at sende Dig et virkeligt og udførligt Brev, saa vælger jeg hellere strax at tilskrive Dig nogle Linier og forbeholder mig at give nøiere Efterretning om Hjemreisen, indtil jeg faar adskilligt Arbeide frahaanden, som ved Hjemkomsten laa og ventede paa mig. Onsdag Aften Kl 10 naaede jeg mit Hjem, hvor jeg Gud ske Lov fandt alting taalelig vel. Jeg befinder mig nu ret godt, og troer vist, at mit Helbred skal føle sig styrket for en lang Tid. Tak for Dit kiærlige Brev

til Din søde Moder! Dit Haab, at Belttouren hjemad var gaaet bedre end den forrige, er forsaavidt blevet opfyldt, at ingen af Selskabet bleve søsyge, en naturlig Følge af Langsomheden i 13 Timers magelige Seilads.

Det var Pligt for mig at tilskrive den fortræffelige Mand, Stiftsprovsten, og takke ham for hans inderlige Godhed mod Dig og mod os alle; men i Tillid til hans kiærlige Overbærelse lader jeg det indtil videre bero med en Anmodning til Dig, at Du paa mine Vegne ret hiertelig omfavner ham og forsikrer ham, hvor usigelig meget jeg agter og elsker ham. Min gode Carl³⁴ tør jeg vel ikke bebyrde Dig at bringe noget Kys fra mig, thi jeg veed, Du gjør det saa nødvendig. Derimod maae Du ikke forsømme at opfylde denne Begiering i Henseende til samtlige de kiære Pigebørn³⁵, der omgiver Dig. Glem heller ikke at hilse den ærlige Caspar³⁶ og lille Jens³⁷ fra mig. – Om jeg idag faar Stunder at skrive til N. Aaby³⁸ veed jeg ikke. I dette Øieblik var Laura³⁹ her; hun har nok skiæmmet sig af Udseende, siden jeg saa hende sidst. Nu venter jeg paa Tryde⁴⁰, som har lovet at komme til mig. – Din stakkels Moder skranter som sædvanligt. Dore⁴¹ er heller ikke ganske rask, og Marie⁴² er endnu den gamle. Fritz⁴³ lider daglig af Tandpine, og Hedevig⁴⁴ af Kiedsommelighed. Det er nu afgjort, at hun kommer til Jomfr. Hansen⁴⁵, men denne kan ikke modtage hende førend om et Par Uger, hvilket er Skade, da det er paa føie Tid for H. at komme i Virksomhed, dersom hun ikke skal blive ganske fordærvet.

De kiærligste Hilsener sendes Dig fra Din Moder, fra Dore og alle Dine Søkende. Tænk stundom med Kiærlighed paa

Din trofaste Fader og Ven
Liebenberg.

Lad mig vide i næste Brev, hvem den Kasse tilhører, hvori jeg hjembragte mit Tøi.

3. S: T: Frøken S. C. Liebenberg
afleveres hos S. T. Hr. Stiftsprovst, Ridder Paludan-Müller, Odense.

Kiøbenh. d. 10 Aug. 1822.

Min kiære, gode Sofie!

Saa Du maa endelig have Brev fra mig i Morgen Aften? Maa jeg spørge, om *jeg* har faaet en eneste Linie fra *Dig*? Havde jeg ikke stjaalet mig til at kige i Dine Breve til Din Moder, saa vidste jeg jo

hverken om Du var levende eller død. Men saadan er Verden! Man fordrer Pligter af andre, men bryder sig ikke om først at opfylde sine. Nu, Du faaer da have Din Villie dennegang, siden jeg dog selv skal have fordærvet Dig. Men er Du ligesaa doven herefter, saa slaaer jeg rent Haanden af Dig. Overalt, nu har jeg faaet Carl Müller⁴⁶ tilbage, hvad skulde jeg saa bryde mig stort om Dig? ikke sandt, lille Sophie?

Jeg lovede Dig ved Afskeden, at jeg vilde jævnlige lyve for Dig, ligesom i Fjor, da Du var borte⁴⁷. Men naar jeg betænker det ret, saa er Du og jeg dog bedst tjent med, at dette Løfte ikke bliver opfyldt. Jeg skrev jo Fabel, fordi det Sande dengang var mig harmeligt at skrive om, derfor ønsker jeg helst, at jeg ikke atter skal komme i lignende Nødvendighed. Hidtil har jeg ikke trængt dertil, Gud ske Lov! Thi de sædvanlige Plager, saasom Din Moders svage Helbred, min egen Skranten, Maries Vrøvlen m. m. betragter jeg nu engang for alle som nødvendige Onder i denne ufuldkomne Verden, hvor Forsynet iøvrigt har givet mig saa uendelig meget Godt, at det var alt for utaknemligt, om jeg klagede over min Skiæbne. Du maa derfor ikke fortryde paa, at jeg ikke haster med at indfrie mit Løfte, og helst aldrig vil afbetale denne Giæld. En anden Sag er det, om engang imellem en overgiven Raptus skulde gribe mig, da kunde det vel være, at jeg tiltager mig samme Vaase-Privilegium, som Du stundom drabelig benytter, endog uden forud at ansøge derom. Men saalænge alting gaar sin jævne Gang, saa faaer Du heller intet uden jævn Prosa, endog om den er nok saa kiedsommelig.

Af Fortegnelsen over det Tøj, Du ønsker tilsendt, seer jeg, at Du belaver Dig stærkt paa Balstadsen. Ja, hille mænd, der vil blive ganske artig svinget og valset og hopset, naar nu Prindsen⁴⁸ kommer og formodentlig tiltræder sit Gouvernementsskab igjen. Men var jeg i Carls Sted, saa vilde jeg sætte en Pind for det Galskab, thi ved Hofballerne især bryde man sig kun lidet om at dandse Helsen og Liv af sig selv og af de stakkels dandsegale Glutter. Du veed, at det ikke er Dandsen selv, men vore Dages Dandsemaade, som er mig ækel. Al Valtzen er mig en Pest; den langsomme og smægtende er umoralsk og vellystig, den hurtige er dræbende. Men hvad hjælper det at tale for døve Øren! – Du skrev, om at jeg nok vil udlægge noget paa næste Kvartal? Lille Sophie erindrer vel, at hun fik October Kvartal af mig i Odense? Da Du blev godt forsynet med Klæder til Reisen, saa maa Du se at behielp Dig dermed indtil Aaret er tilende. Dog vil jeg gjøre Dig et Forslag. Kan Du i Odense skaffe mig Subskribenter paa min Bog⁴⁹, saa skal jeg sende Dig saamange Exemplarer

af første Hefte, som Odenses Indvaanere har tegnet sig for, Du skal da have Lov til at indkassere Pengene og beholde det Halve deraf til Din Profit, den anden Halvdeel afkorter jeg da i dine Qvartalspenge til Nytaar. Heftet udkommer til Mikkelsdag og vil koste 9 Skilling paa Trykpapier, indheftet, men 11 Skilling paa Skrivepapier. Dette er mit fulde Alvor. Du maa erkyndige Dig baade hos Bispen⁵⁰ og hos vor gode Ven Stiftsprovsten⁵¹, ligeledes hos Hempel⁵², om der skulde være nogle paategnede Planer; send mig da, jo før jo heller, disse, eller behold dem og afskriv blot de paategnede Navne og hvad Slags Papiir der forlanges. Du kan dermed dog maaske fortiene en Haandskilling. Det vilde være en Skam for saa fornem en By som Odense, ifald slet ingen skulde tegne sig, da jeg dog i det mindre anseelige Helsingøer tæller 23 Subskribenter⁵³. Kan Du blot samle ligesaa mange, saa profiterer Du for Din Andel over 16 Rdl.

Medens jeg var i Assens⁵⁴, lovede jeg min Svigermoder⁵⁵ at anmode Stiftsprovsten om at paatage sig en liden Uleilighed for hendes Skyld. Men i de faa Timer, jeg tilbragte i Odense, fik jeg formeget andet at tale med ham om, hvorover jeg glemte Sagen. Nu maa jeg bede *Dig* tale med ham derom. Det er i sig selv ubetydeligt. Hun vil gierne have Vished, om Carstensen⁵⁶ er levende eller død. Hverken hun eller jeg har i de sidste Aar hørt noget om eller fra ham, og hun frygter, at det efter hendes Død muligen kunde forhale Boets Afslutning, dersom Tvivl skulde opstaae i denne Henseende. Hun har nemlig ingen Afkald fra ham, hvorimod det kunde godtgjøres, at Nore⁵⁷ erholdt ved sit Giftermaal Udstyr lige med de andre gifte Døtre. Nu skal Carstensens Fader være Degn i Omegnen af Odense, omtrent 1 Miil derfra; om jeg ikke feiler hedder nok Byen Bellinge. Hun ønsker fra denne Mand at faae nogen Efterretning om Sønnen og beder, at Stiftsprovsten ved en eller anden Leilighed vilde lade Degnen forespørge derom, dog saaledes, at Hensigten med Spørgsmaalet ikke nævnedes, ei heller at hun er Spørgeren. Sønnens Fornavn er Michael, saavidt hun erindrer. Hele Sagen, mener jeg, er overflødig og har i al Fald ingen Hast; men jeg vilde dog gierne engang skaffe hende Besked derom. Lad mig derfor vide, hvad Du herom selv erfarer.

Af Nyheder veed jeg ingen at melde, siden Greens Giftermaal allerede er Dig bekendt. I Gaar var hendes Bryllupsdag; Manden kiender jeg ikke. – Fra Fru Birch⁵⁸ og hendes Mand har jeg en Hilsen til Dig; jeg besøgte Dem forleden Aften, og den sidste Forandring i deres Skiæbne, at Pension er hende tilstaaet, har virket meget hel-

digt paa begges Stemning. Blev man med tilbundne Øine bragt ind i Arresten, saa skulde man af Samtalens levende og muntre Gang ikke drage anden Slutning end at man sad i Sophæen hist i Lavendelstrædet⁵⁹.

Mange Ørefigener fortiener Du, dersom Du ikke punktlig efterkommer min Anmodning, at bringe de kiærligste Hilsener fra mig til Din anden Fader, den ædle og elskelige Stiftsprovst, samt til hele hans elskværdige Familie. Naar Du seer Birchs⁶⁰ eller andre fælles Venner, da glemme Du heller ikke at hilse dem fra mig. Din gode Moder samt Dore⁶¹ og dine Søskende, Maria undtagen, beder mig hilse Dig og Dine venlige Omgivelser.

Lev nu vel, min gode Pige, og glem ikke ganske

Din kiærlige Fader
Liebenberg.

Fra C: M:⁶² vil jeg ikke hilse; kiender jeg ham ret, saa sender han nok sin Hilsen selv.

4. S: T: Frøken S. Liebenberg,
afleveres hos S: T: Hr. Stiftsprovst Ridder Müller, Odense.

Kiøbenhavn, d. 3 Sept. 1822.

Ret megen Tak, kiæreste Sophie! for dit kiærlige Brev og dine kiærlige Ønsker for dine Forældre⁶³. Virkelig er det en stor Naade af Gud, at han i en saa lang Række af Aar har ladet os vandre til-sammen og ladet os i lyse og mørke Dage blive forenede, imedens saa mange andre Ægteskaber har havt langt kortere Varighed. Hvorlænge vi endnu skal blive samlede, overlader jeg rolig til Ham, og har kun dette Ønske, at din stakkels Moder maatte erholde nogen mere Styrke baade paa Siæl og Legeme, thi saa svag som hun nu i flere Aar har været, er Livet mere en Byrde end en Lykke. At vore Dage herhjemme forresten gaae deres sædvanlige, ikke alt for morsomme Gang, erfare Du vel jevnlig af din gode Carls Breve. Han er noget sparsom med sine Besøg hos os, men det fortænker jeg ham ikke i; det bedste for ham her i Huset er borte, og hvad der er tilbage er størstedelen kinderligt Vrøvl. At Hjemmet under nærværende Omstændigheder har saa lidet tiltrækkende, det smerter mig mere for din ældre Broders⁶⁴ Skyld, som derved bringes til at søge al sin Opmuntring udenfor Huset, hvilket i flere Henseender slet ikke er ham gavnligt. Men det staaer ikke i min Magt at gjøre Forandring heri.

Temmelig øde og tomt er nu vort Huus, og naar Stilheden afbrydes, er det sjældent til det bedre, thi enten opløfter Maria sit skingrende Mæle, eller ogsaa din Moder nødes til at skiænde paa Folkene, som begge hver Dage blive mere efterladende. Især er Lene blevet aldeles ligegyldig fra den Dag, hun blev sagt op. Jeg har derfor raadet din Moder at tage Mad hos Mad: Ellingsen i disse 2 Maaneder, indtil hun faaer nye Folk. En Huusjomfrue er fæstet til den Tid, men Pigen endnu ikke. – At jeg ofte og daglig savner Dig omkring mig, behøver jeg ikke at bemærke. Naar jeg undtager en Timestid om Aftenen fra 9 til 10, kan jeg sjelden faa talt et Ord med din Moder, thi Maria commanderer over hendes heele Tid, og denne Tieneste bliver hvas-sere, jo ældre Barnet bliver, og jo mere hun samler Forstand til at kiende og bruge sin Overmagt. – Hedeveg er ikke synderlig tilfreds i sin nye Stilling, hvorimod Jfr. Hansen synes mere tilfreds med hende end jeg havde ventet. Frederik bliver i denne Maaned privat in-formeret for at kunne ved Maanedens Udgang komme ind i Borgerdydskolens næstunderste Klasse. Det ser saaledes langsomt ud, inden han kan blive færdig.

Du reiser nu vel snart til N: Aabye? Gid der dit Helbred maae ret blive styrket og dit Sind oplivet! Din gode Moder frygter, at Du af alt for megen Iver for at lære Husholdningsvæsenet skal udsætte Dig for Træk, Fugtighed og andre Besværligheder, som et virksomt Liv paa Landet medfører; men jeg haaber, at Nicoline⁶⁵ ikke vil tillade Dig at overskride Forsigtighedens Grændser. Jeg har opmuntret Birch⁶⁶ til at søge [ulæseligt] Kald i Siælland. Du veed, hvor inderlig gierne jeg vilde drage ham over paa denne Side det slemme Belt. Dog har jeg senere erfaret en Omstændighed ved Kaldet, som jeg maa gjøre ham opmærksom paa, og som muligen er nok til at afskrække ham, nemlig at Præstegaardens Jorder er slet beliggende i forskellige adspredte Stykker og næsten alle i lang Frastand fra Gaarden. Dette beder jeg Dig melde ham fra mig, naar Du taler med ham. Megen Hast har det ikke, da Vacansen først nylig er anmeldt. –

Du ønsker Efterretning om Reisetøiet? Begge Nellesmanns⁶⁷ Kapper ere komne tilbage, men hvorledes faaer jeg hans Kuffert hjem igien? – Det seer bedrøveligt ud i denne Mands Huus, thi hans gamle Melancholie har angrebet ham igien, efter 9 Aars Befrielse for denne Plage. Nu har han søgt Hiælp hos den gewaltige Brandis⁶⁸, som lover, inden 14 Dage at jage Melancholien ned i den store Taae. – Ogsaa med Rikke Petersen⁶⁹ er det yderst maadeligt. Hun er nu

saa mat, at hun ikke kan taale at ride. En af de sieldne gode Dage benyttede hun for at tilskrive Dig. Nu har hun fra Sophie Birch⁷⁰ faaet et Tordenbrev over dette Fortrin. Siig den lille Cousine, at hun gjør den stakkels Pige Uret; hun har endnu ikke kunnet skrive til noget Menneske. Gud veed, hvad Udfald det skal tage med hendes langvarige Lidelse.

Iblandt det Tøi, som nylig blev oversendt Dig, var adskilligt, som din Moder indkøbte, og som jeg har betalt med 8 Rdl og nogle Mark. Denne Giæld eftergives Dig, siden jeg mærker, at din Pengepung faar Tæring. Efter din Begiæring indlægger jeg to Planer her i Brevet. Skulde jeg sælge Forlaget min Bog, og Du saaledes ikke kan komme til at indkassere noget for mig, saa skal jeg alligevel holde, hvad jeg tilbød Dig i saa Henseende. Til Mikkelsdag udkommer det første Hefte, og jeg skal da nærmere melde Dig det fornødne herom. Men naar Du skriver til mig næste Gang, som jeg haaber Du ikke opsætter længe, da lad mig vide, om Du faaer nogen Paa-tegning og hvormange, thi paa Antallet af Paa-tegninger beror det, hvad Vilkaar jeg kan byde Forlæggeren. – Vil Du hilse min gode Ven Stiftsprovsten ret meget fra mig og fra din Moder. Tak ham ret hjærtelig for al hans faderlige Godhed imod Dig. Siig ham ogsaa, at det vil være os begge meget kiært, naar han vil tillade sin Caspar efter hans forestaaende Ankomst hertil at spise et Par Dage om Ugen til Middag hos os, ligesom jeg ogsaa haaber, at min Carl i ham vil finde en god og brav Staldbroder⁷¹. Omfavn videre paa mine Vegne de kiære unge Damer i Stiftsprovstens Huus (NB Værtens iberegnete), og naar Du kommer til N: Aabye⁷² da hils de kiære Mennesker ret hjærtelig fra mig og siig dem, hvor ofte jeg i min Ensomhed bygger svulmende Luftcasteller i den usikre Forventning at faa dem omplantede paa Siellands Grund.

Saa, nu har jeg dog smurt en heel Del sammen til Dig, min søde Sophie! Gak Du nu hen og gjør ligesaa. – Med tusinde Hilsener fra din søde Moder og dine Søkende og med øm Længsel efter Dig er jeg

Din hjærtelige Fader
Liebenberg.

[Efterskrift af Carl Paludan-Müller:] Min søde, gode Sophie! jeg fik igaar intet Brev og maa tilstaae Dig, at det har gjort mig ret urolig. Hvad kan Aarsagen være dertil? Skulde min elskede Pige være blevet syg? Dog, jeg haaber til Gud, at det ikke er saae. Maaske er Du alt taget til N. A.⁷³ og Brevet derved blevet forsinket. – Husk

paa, min egen Sophie! hvor inderlig Du og hvad der angaaer Dig ligger mig paa Hjertet, hvor ganske min Tilfredshed er knyttet til Din, og Du føler da vel, at jeg ikke kan være rolig til Sinds. Paa Fredag venter jeg med Vished. – Forresten maa jeg retfærdiggøre mig mod din kiære Faders Beskyldning om at jeg kun sjelden kommer til denne. Endnu er kun 2 Dage gaaede forbi uden at jeg har været der. Og at det ikke blot er Pligtbesøg, jeg gjør hos dine, hos min dyrebare Sophies Forældre, hos din kiære Fader, hvem jeg skylder saa megen Taknemmelighed, det troer du uden Forsikring. Farvel, du Søde, Elskede, glem mig ikke næste Post.

din Carl.

5. S: T: Frøken Sophie Liebenberg

afleveres hos S: T: Hr. Pastor Birch⁷⁴, Nørre Aabye Præstegaard
pr. Assens.

Kiøbenh. d. 26 Oct. 1822.

Endelig, kiæreste Sophie! har jeg da faaet lidt Tid til at udhvile efter adskillige travle Uger, hvori dels Forretninger, dels Skranterier betog mig al Tid og Lune til Brevskrivning. Da Du imidlertid jævnlig fra Din Carl faaer Efterretninger om, hvorledes det gaaer os herhjemme, saa kan Du ikke have nogen Aarsag til at beklage Dig over min lange Taushed. Det værste er, at hine Efterretninger ikke i alle Henseender har været efter Ønske. Med din Moders Helbred og Tilfredshed gaaer det som sædvanligen kun maadeligt. Frederiks Sygdom⁷⁵ forøgede hendes Besværligheder og Bekymringer. Nu er denne Uro, Gud ske Lov, lykkelig overstaaet, men uagtet denne Lettelse, og uagtet hun nu kun 2 Dage om Ugen har med Madlavning at bestille, sporer jeg dog ingen Forandring til det bedre, saa det ventelig maae henregnes iblandt tomme Forhaabninger at see en roligere og blidere Stemning herskende i mit Hjem. Ulykken er, at hun skaber sig selv Plager, da hun ikke kan finde det rette Greb paa hverken at holde Børnene eller Tyendet i Ave. Dette er især beklageligt med Hensyn til Maria⁷⁶. Just fordi hun er et saa livfuldt og opvakt Barn, trængte hun desværre til en Moder af fastere Siæls- og Legemskraft. Dog, nok herom! den Steen, man ei kan løfte o. s. v.

Din Broder⁷⁷ slap da, for saa vidt, ret godt fra sin Examen, dog havde jeg hellere savnet hans 7 Udmærkelser paa Karakterlisten end fundet det ene grimme Haud for Geometrien. Men maaske er det ret godt saaledes; var dette Uheld ikke truffet, og han altsaa var blevet

indkaldt, muligen var han da bleven alt for overmodig. Nu haaber jeg, han vil anspænde sig desmere for at undgaae lignende Ubehageligheder ved de følgende Examiner. Han venter nu iøvrigt paa at erholde en ziirlig og sømmelig Gratulationsskrivelse fra sin fraværende Søster, der nu upaatvivlelig føler sig ganske giennemtrængt af Ærbødighed for en Karl, der bærer Musket og Kasket for Fædrelandet og med Tiden kan blive Kommandersergeant i Hans Majestæts eget Livkorps.

Om Din Onkels⁷⁸ Bryllup har formodentlig din Carl meddelt Dig al fornøden Underretning og tilfredsstillet din qvindelige Nysgierighed ved en detailleret Beskrivelse over Brudens Pynt, Kirkens Oplysning, Tilskuernes (thi ved sliq Leilighed strømmer man ind, ikke for at høre, men for at see og finde Stof til interessante Bemærkninger over Dit og Dat) Uroligheder, Politiets Stokke, Champagnevinens Brusen m. m. Selv var jeg den Dag syg og mat og slet ikke stemt til at sige et fornuftigt Ord. Bedre var jeg tilfreds med de Ord, jeg 2 Dage tidligere taledede ved Rafns⁷⁹ Grav, kun er det ilde, at mit Bryst, eller rettere min Stemme, er for svag, naar der skal tales i fri Luft; jeg hindres derved fra at modulere Røsten tilbørlig og maae overskrige mig. Ogsaa om Tilstanden i Rafns Huus henviser jeg Dig til din ordinaire Correspondent, saavel som til den gode Laura⁸⁰, der ret er en inderlig god Pige, og der flittig skriver Dig til. Det var min Hensigt i dette Brev at indeslutte et andet til din Onkel David⁸¹, men just nu blev jeg bestilt til at vie et Par Folk allerede til Middag, derfor maae Skriveriet nu afbrydes. Hils ham imidlertid fra mig og meld, at Præsten Holm⁸² har besørget Paategning paa hans Indbydelse for 40 Exempl. til Holmens Drengeskole (Pigeskolen mangler Evne). Allevegne er Pengemangel den værste Hindring for denne som for Tusinde andre Foretagender. Dog er det min Mening, at han nok tør vove et tredie Oplag af Bogen; kun maa han belave sig paa, at Afsætningen bliver langsom og efterhaanden; mindst kan det ventes, at der allerede nu i Dec. Termin kunde ad denne Vei indkomme noget klækkeligt. Hvad min egen Bog angaaer, da har jeg nu overladt Forlaget til Seidelin⁸³ paa Vilkaar, som jeg troer vi paa begge Sider ville finde os tiende med. Skulde der fra Odense findes Paategninger da maa disse herefter tilstilles Seidelin og ikke mig. Det forskruede Nølersystem er Skyld i, at jeg uagtet al Paadriven ikke har faaet første Hefte færdigt fra Trykkeriet, dog det vil nok ske i næste Uge. – Omfavn paa mine Vegne alle de kiære Mennesker i N. Aabye! Du selv saavel som disse være kiærligst hilsede fra os alle

sammen. Lev saa vel og fornøiet, som din Længsel vil tillade, ja bryd dig ikke engang om denne Tilladelse. Snart venter jeg nogle Linier fra Dig og er stedse

Din kiærlige Ven og Fader
Liebenberg.

En smertelig Efterretning fik jeg i Gaar, at den brave Pastor Wolf⁸⁴ ved Frederiks Hospital er død af Nervefeber; han efterlader Enke og 7 Børn i jammerlig Forfatning. – Fra Petersens⁸⁵, Schouws⁸⁶, Hegers^{86a} og flere sendes Dig Hilsener. Med Rikkens Helbred er det maadelig⁸⁷.

6. S: T: Frøken S. Liebenberg,
Nørre Aabye Præstegaard pr. Assens.

Kiøbenhavn, d. 3 Dec. 22

Du forlanger, kiære Sophie! to Ting, som ikke godt lade sig forene. Du beder om Brev endnu med Posten som gaaer i Dag, og Du vil derhos ikke nøies med mindre end 3 fulde Siider. – Da nu Tiden umulig vil strække til i Dag til noget Brev, der kunde fylde 3 Sider, og jeg dog gierne, inden det er for silde, vilde besvare, hvad Du spørger os tilraads om, saa maae Du smukt nøisom tage til Takke med nogle udjaskede Linier, thi Øieblikkene ere kostbare. Ifald din Carl finder Leilighed til at reise hjem i Julen, saa skal han medbringe Dig de forlangte Penge. Skulde derimod hans Reise forsinkes til ind i det kommende Aar, saa skal de blive sendte med Posten. Jeg har endnu ikke betalt Laura⁸⁸ de sidste udlagte Penge, og husker nu ikke heller Beløbet; men af stor Betydenhed er dog nok ikke hendes Regning, jeg tror derfor nok, at jeg kan love Dig at blive ukrævet derfor fra min Side. Med Drikkepengene til Folkene i N. Aabye, Kudsken undtagen, kan Du gierne lade det beroe til din Afreise. – Førend jeg glemmer det, maae jeg bemærke, at din Moder med Hannibal oversendte til Dore⁸⁹ et Stykke Tøi, som hun skulde besørge i dine Hænder saa betids, at Du den 16. Decbr. kunde overlevere det til den kiære Nicoline⁹⁰. Da Du efter din Reiseplan ikke er i N. Aabye paa hendes Fødselsdag, saa maae Du være betænkt paa, hvorledes det med Sømmelighed og til rigtigt Tidspunkt kan blive lagt for hendes Fødder. – Det er smukt af Laura, at hun melder Dig saa gode Efterretninger om min Helbred; forresten maae den kiære Pige ikke bilde sig ind, at jeg fortæller hende, hvergang jeg, reverenter talt, har

ondt i Maven og aabner Pulveræsken. Kort sagt, med min Helbred gaaer det, som det pleier, bald auf, bald nieder. Det samme er Tilfældet med din stakkels Moder, som i Vinter staaer ret ene i Verden, hvad sig qvindeligt Selskab anbelanger. Den nye Huusjomfrue er en kiærlig Person; Pigen er et godt, villigt Skrog, der pidsker op og ned ad Trapperne som en Münde, men har ikke halv saa megen Forstand som en Puddel. Hedevig er endnu den samme som før; hun skal nu i Vinter møde med Confirmanterne hos mig. Med Jfr. Hansens Adfærd imod hende er din Moder ikke i alle Henseender tilfreds; den gamle Pebermøe har adskillige Særheder. Maria er nu som oftest ved god Helbred og, i Følge deraf, god Lune; men desuagtet er hun din Moder langt mere til Plage og Byrde, end hun burde være. Endnu fattes hun nogle tilbørlige Kindtænder. Hendes Indfald og Svar morer mig ofte, og vidner om en sjelden Forstand i den Alder. Frederik er nu som sædvanlig før hans Sygdom, der ikke har efterladt videre Følger end at han stundom faar en heftig Smerte i Benene, som dog snart gaaer over, samt at Haaret gaaer noget af. Sit Latin havde han svedt ud i Feberen og maatte begynde forfra; men nu læser han hver Dag flittig med sin Broder, og til Nytaar tænker jeg nok, Nielsen⁹¹ tager imod ham. Bemeldte Russ⁹² lader til at finde megen Behag i Medrussen Caspars⁹³ Selskab, og denne sidste staaer høit anskreven hos din Moder, saa at din Carl maae tage sig iagt for ikke at blive stukket ud. Hvad mig angaar, da veed Du nok, at jeg aldrig har kunnet lide samme Carolum! Ikke sandt? – Du spørger, om han er i godt Humeur? Ja, det er jo ingen Under, at han er lystig, saalænge han er Dig qvit. Han benytter rolig Leiligheden til at gjøre Cour til Byens første Skønheder, det gaaer saamænd herligt! – Forrige Frøken Nielsen viede jeg i Fredags; de beboe Etagen oven over Forældrenes; med Fru Reimer og hendes Søster taledede jeg den Aften om Dig, de paalagde mig at hilse Dig, men det gjør saa mange andre med, at det vilde blive for vidtløftigt at opregne dem. Det er ellers godt, at Folk husker mig paa Dig, thi selv har jeg nu plat ud forglemt Dig, som Du da vel nok kan begribe efter 4 Maaneders Fraværelse. – Louise Mynsters⁹⁴ Kiæreste⁹⁵ kiender jeg; det er et vakkert, stille Menneske, en theologisk Candidat; for nogle Aar siden var han jævnlig svag af Helbreed, men ved en Reise til Frankrig er han kommet godt til Kræfterne igien.

Saa, nu mener jeg at have besvaret alle dine Spørgsmaal. Dermed maae Du dennesinde nøies, enten Du seer surt eller mildt dertil. Hvorfor giver man mig ikke Stunder til at smøre tykkere paa? Naar

din Carl reiser, skal jeg stræbe at forsyne ham med et udførligere Brev, ifald det paa nogen Maade bliver mig muligt. Vi alle her hilse Dig kiærligt, jeg paalægger Dig at hilse fra os saavel de gode Mennesker, Du nu er hos, som de øvrige Venner, Du snart agter at gæste. Tænk stundom med Kiærlighed paa

Din oprigtige Ven og Fader
Liebenberg.

7. S: T: Frøken S. Liebenberg
afleveres hos Høiærværdige Hr. Stiftsprovst Paludan Müller,
R. af D., Odense.

Kiøbenh. d. 1 Febr. 23.

Kiæreste Sophie!

Ved en vel lang og udførlig Epistel burde jeg stræbe at give Erstatning for min haardnakkede Taushed. Desuagtet ser Du af Papirets Størrelse, at der ikke vil være ret meget at vente. Sagtens kunde der jo være nok at skrive om, men foruden min bekjendte Dovenskab kommer nu ogsaa den Hindring til, at mine Fingre er stive, og min Haand værkbruden. En Plageaand, som man kalder Gigt, har taget Logis sammesteds, og skiondt den nu begynder at fortrække, saa gjør den dog Skrivningen vanskelig. Overalt er jeg, som Du veed, ingen Helt om Vinteren, især i saadan barsk Vinter, som vi nu har havt at trækkes med. Det kan ikke mere Dig at modtage Underretning om min Sygehistorie, hvorfor jeg hellere gaaer over til andre Gienstande. Det har vist været Dig en stor Hiærtesorg, at din Carls Reise er blevet forhindret. Om og naar den nu kunde finde Sted, er noget tvivlsomt. Du har nu giennemgaaet de to Trediedeele af din Udlændighedstid; Resten gaaer vel ogsaa. Efter min Mening skulde Du ikke drive for stærkt paa hans Reise; han kommer saa vist nok af sig selv, dersom han seer sit Snit. Jeg hører, at han blot har sendt Dig et Exemplar af [min Bog] men ikke et ditto af Bidragene. Dette havde jeg dog paalagt ham, men han stod i den Formening, at Du havde faaet Bogen og vidste ikke, at det var Bedstemoders, Du havde snappet. Stiftsprovstens sidst udgivne Bog⁹⁶ har jeg endnu ikke seet, uagtet jeg har tegnet mig for den. Mon Hempel ikke besørger Exemplarer afsendte til Subscribenterne?

Dit Forslag om vor huslige Indretning efter din Hiemkomst vil ikke ganske kunne realiseres. Din Idee, at holde 2 Piger og ingen Huusjomfru, vil din Moder slet ikke ynde, da hun forudseer, at slige

2 Damer enten maae ligge til Feldts imod hverandre eller stikke Hovederne sammen til at fortrædige hende, og hvilket der nu blev Tilfældet, saa vilde det forskaffe hende Ærgrelser, som hendes svage Helbred og Humeur ikke kunde taale. Den nuværende Huusjomfru spadserer fra os til Maidag; om Pigen bliver, er endnu ikke bestemt. Heller ikke er nogen Jomfru til den Tid endnu fæstet. Men jeg seer ingen anden Udvei, end at saadant et Møbel anskaffes, og at det saa, naar Du kommer tilbage, aftales at hun bestyrer Huset den ene Uge, og Du den anden. Jeg troer virkelig, din Moder har Ret i den Formening, at det vilde blive Dig alt for besværligt at forestaae alting alene. For Julie⁹⁷ var det ingen Kunst, da hun har en saa ferm Pige under sig. Din Moder holder det endda bedre ud i Vinter end jeg havde formodet, uagtet hun hver Dag maa selv være i Køkkenet og har en elendig Hiælp i Jomfruen, som vel er et ganske skikkeligt Menneske, men gaar rent i Taaget, og er i en frygtelig Grad glemsom. Jeg forudseer, at denne Plan ikke vil behage Dig, min gode Pige; men jeg troer, Du ved nøiere Overveielse vil finde den mest passende efter Omstændighederne. Gid vi nu snart havde Dig hos os igjen. Jeg længes ogsaa af den Aarsag ret hjærtelig efter den venlige Mai. Maatte vi da paa alle Sider samles med Helbred og Tilfredshed! – Hvad Nyt, der forefalder, bliver Dig vist meddelt fra din Ven; det vilde derfor være overflødigt her at melde derom. Hos Petersens har jeg endnu ikke været i dette Aar, fordi Helbredden forbyder det. Rikke er ellers temmelig vel. Hos Rafns er Elendighedernes Tal uden Ende. Det er sjæledræbende at komme der, thi man kan ikke virke det mindste til at meddele Trøst og Kraft. Fru Grüner⁹⁸ er dog den rimeiligste. Caroline⁹⁹ holdt sig ogsaa længe taalelig, men har nu ladet sig henrive af Strømmen. – Stakkels Laura, veed Du nok, maae holde sig inde og kommer vel endnu i nogen Tid ikke ud. Jeg besøgte hende Dagen efter Uheldet, men siden har det ikke været mig muligt.

Med Louise Heger¹⁰⁰ gaaer det som i Almindelighed med forlovede Piger; de ere afdøde for den øvrige Verden omkring dem. For noget siden sad jeg der en Aften og taledede med hende og Forældrene. Noget efter kom Plum¹⁰¹, og næppe vare 2 Minutter forbi, førend de begge vare forsvundne og kom ikke mere tilsyne, medens jeg var der. Heger¹⁰² ærgrer sig daglig over det Hængeri, men hvad hjælper det?

Din Søster¹⁰³ vil Du gienfinde omtrent som Du forlod hende, paa Længden nær som idelig tiltager. Jeg troer ikke, hun profiterer

stort ved at være hos Jfr. Hansen, i det mindste sløser og drøser hun nu som før. Ovenikiøbet glemmer hun nu det Smule Fransk, hun havde lært. Vel driver jeg paa, at hun Løverdags og Søndags, da hun er hjemme hos os, skal læse en eller anden fransk Bog, men det sker ikke. Visebøger, Romaner og gamle, forslidte Comedier er den eneste Læsning, der fængsler hende. Hun er i Vinter tilstede, naar jeg læser for Confirmanter. Dersom din Carl skulde komme til Fyen, da skal jeg medgive ham nogle Penge til Dig. For det første kommer Du til at besvære den gode Stiftsprovst med Anmodning om Forskud. Forinden din endelige Afreise fra Fyen maae jeg see, hvorledes jeg faaer Dig forsynet med det nødvendige, at der ikke fra Creditorernes Side skal gøres noget Forbud imod din Hiemreise. Hils den fortræffelige Mand, som saa faderlig tager sig af Dig, ret hiærtelig fra din Moder og mig og forsikre ham om vor Taknemmelighed.

Du kan se paa Skriften, at min Haand er træt. Vi vente nu snart Brev fra Dig, siden din Moders Fødselsdag nærmer sig. Gid Du stedse maa leve sund og glad, og tænk stundom med Æmhed paa dine Forældre. – Din Moder og vi alle sender Dig de kiærligste Hilsener. Dersom de gode Piger, der omgiver Dig, ikke ganske har glemt mig, saa aflægge Du min skyldige Reverenz for dem alle. Og nu Farvel for denne Gang, min gode, kiære Sophie.

Din faderlige Ven
Liebenberg.

8. S: T: Frøken Liebenberg

aflleveres hos S: T: Hr. Pastor Birch¹⁰⁴ i Nørre Aabye Præstegaard
pr. Assens.

Kiøbenhavn, d. 22 April 1823.

Endelig, kiæreste Sophie! faar Du da igien et Brev fra mig, men et, som efter det impertinente Udtryk i den lille Seddel, jeg i Gaar fik fra Dig, ikke duer, siden det er lille. Uagtet Du holder mig for en *paalidelig* Mand, som man kan *lide paa* (der maae altsaa gives paalidelige Folk, som man *ikke* kan lide paa?), saa erholder Du dog ikke nogen *paalidelig* Efterretning om, naar din Carl med sine Damer tiltræder Reisen til Fyens Land. At han ikke tøver længere, end Nødvendigheden byder, behøver jeg ikke at bemærke. Kan det lade sig gøre, saa reiser han vist i Begyndelsen af Mai, altsaa omtrent efter 12 eller 14 Dages Forløb. Ellers vilde ogsaa hans Ophold derovre

blive alt for kort, thi saare nødig vilde din Moder og jeg savne dig længere end til Ugen efter Pintsedag, altsaa maatte Du være hiemme senest d. 23 eller 24 Mai. Vel er det lidt haardt for Dig at drage herind i den qualme Bye, just naar den bedste Aarstid begynder, men hvor gierne jeg vilde unde Dig et længere Ophold i det gode Fyen, og hvor tjenligt det end vilde være for din Helbred, saa er der dog især en vigtig Omstændighed, som gjør denne Bestemmelse nødvendig. Det er nemlig din Moders Udflytning til Landstedet¹⁰⁵, hvilken ikke kan foretages, førend vi har faaet Dig tilbage. Du erindrer vel nok de Værelser, som Mouritzen i Fjor beboede hos Troch. Disse har vi i Aar leiet, men kan ikke alle flytte derud. Om der endog var Plads, som der ikke er, saa vilde det dog være mig alt for besværligt at ligge derude og hver Formiddag trave frem og tilbage imellem Byen og Stedet. Planen er derfor, at Moder med Maria, Hedevig og enten Fritz¹⁰⁶ eller Carl samt Huusjomfruen skal være derude, men jeg, Du og en af dine Brødre samt Pigen forbliver i Byen om Natten og Formiddagen, men vandre derud til Middag, spise alle samlede og blive samlede indtil Aftenen. Naar da Pigen om Morgenens gjør sit Indkiøb, saa gaaer hun derud hen paa Formiddagen for at være behjælpelig i Kiøkkenet, ligesom Du efter Omstændighederne kan tidligere eller sildigere paa Dagen forlade Byen, naar først Morgenheer er frahaanden. I den sidste Uge af Mai skulde Udflytningen skee.

Da Huusjomfruen skal giftes til Efteraaret, saa har din Moder paa hendes Begiæring tilstaaet hende at forblive hos os i Sommer. Hun er i Grunden et skikkeligt og føieligt Gemyt, men dorsk, glemsom og skiødesløs i høi Grad. Ogsaa den raske, skidne Kokkepige forbliver indtil videre hos os, dog maaske ikke længere end til St. Hansdag. Tilstanden her i Huuset er den sædvanlige. Din stakkels Moder skranter altid og plager sig med Sorger for dette Livs Næring, men især med den urolige Maria, der er ligesaadan en rebelsk Djævlunge, som min søde Sophie selv var paa hendes Alder. Jeg stoler paa, at Du, min gode Pige, vil efter din Hiemkomst stræbe at afbetale nogle af hine dine Barndoms Synder ved at være en opmærksom og kiærlig Datter imod din kiære Moder. Ved at være Vidne til de Besværligheder, Maria nu forvolder hende, faar Du et levende Billede af Dig selv i hine forgangne Dage. I Sandhed, endskiøndt hverken Du eller nogen af mine andre Børn har i deres tidlige Aar irriteret mig i den Grad som nu Maria, saa ønsker jeg dog hver Dag i mit Hjerte, at

Forsynet havde forskaanet os for hende, thi din Moders Siælskræfter svækkes og nedbrydes alt for sørgeligen for hendes Skyld. Endskiøndt Maria stundom er ret munter og i sine gode Øieblikke saare elskelig, saa har hun dog alt for mange slette Luner, som vel tildels ere Følgerne af et vaklende Helbred, da hendes Mave jevnlig er i Uorden, og desuden ormstukne Tænder ofte volder hende Plage. Hedevig har haft liden eller ingen Frugt af sit Ophold hos Jfr. Hansen. Ved Udgangen af Mai ophører dette, som det synes spildte Forsøg paa at bringe nogen Kraft og Virksomhed i hendes Siæl. Heller ikke af hendes Nærværelse ved mine Undervisninger for Confirmanderne har jeg sporet noget kiendeligt Indtryk. Med Frederik er jeg derimod vel tilfreds. Det var en Lykke, at jeg fik ham ind i Borgerdydskolen, hvor Prof. Nielsen af Mangel paa Plads saare nødig tog imod ham. Til første Februar indtraadte han omsider og har fra den Tid vundet i Helbred og Sindsstemning, da han nu har faaet mere at tage Vare paa, og derved aflagt noget af sit gnavne og pirrelige Lune. Gid jeg kunde sige det samme om Carl! Men det Tvære synes hos ham at være dybere rodfæstet. Om mig selv veed jeg intet mærkeligt at fortælle. Helbredden er omtrent hverken værre eller bedre end sædvanligt. Men Kræfterne mindske kiendelig Aar efter Aar; især er det mærkeligt, hvad min Gang angaaer, da jeg hverken kan taale at gaa saa hastig eller saa længe ad Gangen som før.

Hils vor kiære Nicoline¹⁰⁷ ret meget fra mig og giv hende Forsikringen om, at jeg gierne skal medvirke for hendes og hendes Mands Ønske, hvad jeg formaaer. Med Etatsraad Jessen¹⁰⁸ talede jeg i Aftes om Sagen. Den er endnu ikke forelagt Kongen, men han vidste, at der var en uhyre Mængde Ansøgere om Kaldet. Han lovede at antage sig Davids Bedste saavidt muligt. Imidlertid er det ikke raadeligt at smigre sig med noget Haab, men hellere være beredt paa et forgiæves Forsøg. Din Onkel Carl¹⁰⁹ er virkelig dennegang ufortrøden i at besørge dette Anliggende og viser en sand broderlig Varme derfor.

Det glæder mig, at vor gode Laura har faaet Tilladelse til at reise. Du har en varm Veninde i hende, og hun har ret hiertelig længtes efter din Tilbagekomst. Ogsaa din Moder og jeg tæller nu Dagene med Længsel efter at omfavne Dig igien. Du maae derfor stræbe at paaskynde Hiemreisen og modstaae de Overtalelser, som vist ville blive anvendte for at forhale den.

Endskiøndt dette Brev ikke er saa *alenlangt*, som Du har forlangt det, saa kan det dog ikke regnes iblandt de alt for afknappede. Hils

nu alle vore fælles Venner kærligst fra mig. Din Moder og dine Søskende sende Dig venligst Hilsen. Gid Du snart sund og glad maa iile tilbage til

Din længselsfulde og kære Fader
Liebenberg.

At opregne alle dem, der jævnlig paalægger mig at sende deres Hilsener til Dig vilde falde vidtløftigt. Min Søster¹⁰ er meget svag, og Joakim¹¹ er sengeliggende.

NOTER

¹ Født 2. april 1767 i Kbh., død sst. 3. maj 1828, yngste søn af buntmager i Kbh. Joachim Frederik Liebenberg (1725-77) og Maren Grønvold (1727-71). Se om ham iøvrigt Mich. Neiiendam i D. biogr. Leks. XIV, 1938, s. 333-35 og der anført litteratur samt T. H. Erslew: Alm. Forfatter-Lexicon, II, 1847, s. 137-40, Supplement, II, 1864, s. 215, L. Helveg: Den danske Kirkes Historie efter Reformationen, II, 1883, C. E. Secher: Danmark i ældre og nyere Tid, I, 1874, s. 806, Frederik Barfod: Fortællinger af Fædrelandets Historie, 2. udg., 1858, s. 763, jfr. s. 688, C. A. S. Dalberg og P. M. Plum: Metropolitanskolen gennem 700 Aar, 1916, s. 98, 113 og 116. - Slægt se Lengnick (Liebenberg), F. E. Seidelin: Stamtavle over Familien Seidelin, 1877, Hist. Medd. om Kbhvn. IV, 1913, s. 218 ff. De gengivne breve findes nu i dødsboet efter dr. med. Hedeveg Reinhard, en datterdatter af Sophie Liebenberg. - ² Se f. eks. F. L. Liebenberg: Nogle Optegnelser om mit Levned, 1894 (udg. af Otto Borchsenius), Personalhist. Tidsskr. IV, 1883, s. 249, Dsk. Saml., 2. r. II, 1873, s. 247 og s. 254. - ³ 1749-89. - ⁴ Døbt 20. januar 1750 i Kbh., d. 24. januar 1802 på Frederiksberg, datter af raspemester ved tugthuset Johann Friedrich Güttich (ca. 1706-1751) og Dorothea Cathrine Schecher (ca. 1715-49). - ⁵ F. 16. december 1784 i Kbh., død 1. december 1851 i Store Hedinge. - ⁶ F. 10. februar 1783 i Haagerup, død 26. november 1855 i Kbh. - ⁷ Dsk. Saml., 2. r., II, s. 247. - ⁸ Personalhist. Tidsskr. IV, 1883, s. 249. - ⁹ Liebenberg, der 1789 debuterede (anonymt) med nogle digte i månedsskriftet „Minerva“, blev allerede som student af salmebogscommissionen opfordret til at give bidrag til den nye salmebog. Fem af hans salmer optoges i „Evangelisk-christelig Psalmebog“ 1798; deraf gik to over i Roskildekonventets „Psalmebog for Kirke- og Husandagt“ (nr. 36 og 476). I det første tillæg til denne salmebog (1873) optoges (som nr. 584) salmen „Jesus, Herre, paa dit Ord“, der tidligere havde været offentliggjort i Liebenbergs „Bidrag til christelig Eftertankes og Opbyggelses Fremme“. - ¹⁰ D. biogr. Leks. XIV, 1938, s. 335. - ¹¹ C. Søtoft: Stamtavle over Slægten Paludan-Müller, 1895. - ¹² Wilhelm Andersen: Paludan-Müller, I, 1910, s. 74, Fr. Lange: Frederik Paludan-Müller, 1899, s. 26. - ¹³ Trykt i Fr. Langes anf. værk s. 33-39, jfr. Sejer Kühle: Frederik Paludan-Müller, I, 1941, s. 33. - ¹⁴ Personalhist. Tidsskr. 7. rk., IV, 1920, s. 92 og 117. - ¹⁵ Hun efterlod sig flere børn: Antoinette Hedeveg Christine Bentzon (1830-1908), der blev g. m. overlærer ved Frederiksborg lærde Skole Johan Clemens Tode Reinhard (1817-1901) - fader til bl. a. Anna Petrea Frederikke Reinhard (1855-1921), der blev g. m. digteren, dr. phil. Ernst Frederik Wilhelm von der Recke (1848-1933); til dr. med. Hedeveg Reinhard (1865-1952), forfatteren Joachim Wilhelm Reinhard (1858-1925) og direktør for DFDS Kay

Reinhard (1871-1928) - landinspektør Lars Larsen Bentzon (1833-1893) - fader til bl. a. landinspektør, etatsråd Povl Bentzon (1858-1943) og professor, dr. jur. Viggo Bentzon (1861-1937) - generalmajor Michael Frederik Liebenberg Bentzon (1834-1910), hvis datter Ellen Sophie Bentzon (1866-1948) blev g. m. professor, dr. phil., præsident for Videnskabernes Selskab Anders Bjørn (Asbjørn) Drachmann (1860-1935). - ¹⁶ Se D. biogr. Leks. XIV, 1938, s. 331-32 m. henvisninger. - ¹⁷ Niels Neergaard: Under Junigrundloven, II, 1, 1916, s. 119, II, 2, s. 1557 ff og 1639 ff. - Han efterlod en datter, Antoinette Thomasine Caroline Liebenberg (1851-1932), der blev g. m. branddirektør, cand. jur. Alfred Lund Brorson (1837-1904), søn af etatsråd, lottokasserer Johan David Christian Brorson (1795-1875) og Charlotte Louise Lund (1804-70). - ¹⁸ Se D. biogr. Leks. XIV, 1938, s. 332-33 m. henvisninger. - ¹⁹ Georg Brandes: Samlede Skrifter (Danmark), II, 1919, s. 212. - ²⁰ Caroline Brorsons utr. erindringer. - ²¹ Hustruens 20 års fødselsdag, den første under ægteskabet. - ²² Den første hustru død 24. januar 1802. - ²³ Liebenberg vides ikke at have skrevet noget mindedigt over den første hustru, men senere andre digte. - ²⁴ Liebenbergs ældste datter, Sophie, blev født 5 måneder senere (4. juli 1803). - ²⁵ Eggert Christopher Tryde (1781-1860), senere kgl. konfessionarius og dr. theol. h. c. Han var gift med Christine Dorothea Kongslew (1781-1839), hvis moder var født Paludan. Tryde, der 1812-29 var sognepræst i Glumsø og Bavelse, var i slægt med Sophie Liebenbergs svigerfader, senere biskop Jens Paludan-Müller, hvem han personligt stod nær. Trydes datter Charlotte Christine Birgitte Petrine Tryde (1816-74) blev 1841 g. m. provst, dr. theol. Jens Paludan-Müller (1813-99), yngre broder til Sophie Liebenbergs forlovede. - ²⁶ Marie Elisabeth Birch (1793-1868), søster til Liebenbergs 2den hustru, senere g. m. skibsfører Hansen, Nykøbing F., boede dengang hos Liebenbergs, jfr. F. L. Liebenberg: Nogle Optegnelser om mit Levned, 1894, s. 13. - ²⁷ Christoph A. Græbert (1796-1866), svensk vicekonsul i Assens, senere ejer af Hviidsminde (v. Kolding), af Aastrup (Vendsyssel), 1841-53 af Odden (sst.), landvæsenskommisær, kammerråd, fra 1837 medredaktør af „Ugeblad for den danske Bonde“. G. m. Anna Dorothea Birch (1790-1853), søster til Liebenbergs 2den hustru. - ²⁸ Caroline Eleonora Birch (1801-1880), datter af biskop, dr. theol., professor Andreas Birch (1758-1829), fru Liebenbergs farbroder, og Charlotte Marie Birch (1779-1839), fru Liebenbergs søster. Se om hende Kong Christian VIIIs Dagbøger og Optegnelser, I, 1799-1814, udg. af Axel Linvald, 1843, s. 451 og 612. - Caroline Birchs broder var forfatteren Frederik Sneedorff Birch (1805-69, se D. biogr. Leks. II, 1934, s. 110-112), der sikkert har været model til digteren i Fr. Paludan-Müllers „Ivar Lykkes Historie“. - ²⁹ Anders Carl Vilhelm Norup (1797-1866) var 1818 sekondløjtnant à la suite i prins Frederik Ferdinands regiment, 1821 indtrådt i nummer, 1823 afsked, 1839 kar. ritmester, forstander for Hansted hospital og gods. Han blev 21. januar 1824 g. m. den i note 28 nævnte Caroline Birch. - ³⁰ Carl Christian Birch (1785-1865), broder til Liebenbergs 2den hustru, kopist i Statsgældsdirektionen, 1820 tillige auditor i arméen, 1825 auditor i Livjægerkorpset, 1828 overauditor, 1836 udslettet, s. å. udvandrede til U.S.A., var 1851 notarius publicus i Waletown i Wisconsin (under navnet Seaburg), døde i U.S.A. Jfr. nedenfor note 78. - ³¹ Marie Sophie Kyhl (1799-1833), datter af rustmester Christian Vilhelm Kyhl. Jfr. nedenfor note 78. - ³² Caroline Eleonore Birch, se ovenfor note 28. - ³³ Sophie Liebenbergs svigerfader, daværende stiftsprovst, senere biskop Jens Paludan-Müller (1771-1845, se D. biogr. Leks. XVII, 1939, s. 622-24). - ³⁴ Sophie Liebenbergs forlovede, cand. jur. Carl Paludan-Müller (1800-1825). - ³⁵ Paludan-Müllers døtre:

1. Anne Julie Paludan-Müller (1802-61), g. 1° m. styrmand, senere gårdejer, Søren Munk Plum (1794-1875), søn af biskop, dr. theol. & phil. Frederik Plum (1760-1834) og Maren Sophia Munk (1765-1829); ægteskabet opløst 1835. G. 2° 1836 m. kgl. agent, købmand i Horsens Carl Vilhelm Høyer (1803-78). 2. Lovise Paludan-Müller (1803-62), g. 1832 m. den senere professor, dr. phil., rektor i Vordingborg Frederik Olaus Lange (1798-1862) - blandt hvis børn er neurologen, professor Carl Georg Lange (1834-1900), kunsthistorikeren, professor Julius Henrik Lange (1838-96), overlæge, dr. med. Frederik (Fritz) Lange (1842-1907), der har skrevet en bog om sin morbrøder Frederik Paludan-Müller, samt Therese Marie Lange (1835-1906), der blev g. m. forpagter Carl Frederik Bentzon (1832-1907), søn af Sophie Liebenberg og Christopher Adrian Engelbrecht Bentzon - samt 3. Charlotte Henriette Paludan-Müller (1811-50). - I årene 1803-30 boede desuden hos Paludan-Müllers komtesse Ane Cathrine (kaldet Anette) Henningia Moltke (1798-1884) datter af viceadmiral, kammerherre Adam Gottlob Ferdinand greve Moltke (1748-1820) og komtesse Ida Birgitte Raben (1774-1820) g. 1833 m. major, amtsforvalter Hans Tage Mauritzen (1794-1857). - ³⁶ Den senere historiker, professor, dr. phil. Caspar Paludan-Müller (1805-82), broder til Sophie Liebenbergs forlovede. - ³⁷ Den senere provst og dr. theol. h. c. Jens Paludan-Müller (1813-99), der 1841 blev g. m. Charlotte Christine Birgitte Petrine Tryde (1816-74), jfr. note 25, Sophie Liebenbergs forlovedes yngste broder. - ³⁸ I Nørre Aaby pr. Assens boede Liebenbergs svigermoder Eleonora Hedevig Birch, f. Seidelin, enke efter provst, dr. theol. Carl Christian Laurentius Birch, sammen med sin søn David Seidelin Birch (1780-1854), der var g. m. Liebenbergs stiftatter Nicoline Charlotte Quistgaard (1784-1851), og som 1812 37 var præst i Nørre Aaby og Indslev på Fyn. - ³⁹ Laura Helene Kongslew (1803-80), eneste datter af generaldecisor for rentekammerets regnskabsvæsen, konferensråd Troels Kongslew (1775-1844) og Nicoline Müller (1776-1845), der var søster til stiftprovst, senere biskop Jens Paludan-Müller. - ⁴⁰ Se note 25. - ⁴¹ Anna Dorothea Birch (1790-1853), g. m. Christoph Græbert, se note 27. - ⁴² Sophie Liebenbergs yngste søster Maria Sophie Frederikke Liebenberg (f. 1819). - ⁴³ Sophie Liebenbergs yngre broder, den senere literat Frederik Ludvig Liebenberg (1810-94). - ⁴⁴ Sophie Liebenbergs søster Hedevig Eleonore Liebenberg (1807-75). - ⁴⁵ Institutbestyrerinde, jomfru M. K. Hansen, Krystalgade 58. - ⁴⁶ Sophie Liebenbergs forlovede Carl Paludan-Müller, se note 34. ⁴⁷ I brevet 14. august 1821, gengivet ovenfor. - ⁴⁸ Den senere kong Christian VIII, der 1815 var udnævnt til guvernør og kommanderende general på Fyn, var 1822 vendt hjem fra sin udenlandsrejse. - ⁴⁹ „Bidrag til christelig Eftertankes og Opbyggelses Fremme“, I-III, der udkom 1823-26 på Seidelins forlag. - ⁵⁰ Dr. phil. & theol. Frederik Plum (1760-1834), fra 1811 biskop over Fyns stift. Han var litterært interesseret; 1813 stifter af Fyens Stiftsbibliothek og 1815 af Det fynske litteraire Selskab. - ⁵¹ Sophie Liebenbergs svigerfader Jens Paludan-Müller. - ⁵² Boghandleren og bladudgiveren Søren Hempel (1775-1844). - ⁵³ I bogen er trykt prænumeranternes navne. - ⁵⁴ Se note 38. - ⁵⁵ Eleonora Hedevig Birch, f. Seidelin (1756-1855), datter af provst David Seidelin (1711-91) og Sophie Elisabeth Brinck (1719-76), enke efter provst, dr. theol. Carl Christian Laurentius Birch (1753-1808), der var søn af mineralinspektør Andreas Birch (1716-63) og Charlotte Marie Gardenholtz (ca. 1727-63) og broder til biskop, dr. theol., professor Andreas Birch (1758-1829), der var gift med sin broderdatter Charlotte Marie Birch (1797-1839), se note 28, samt til den nedenfor i note 58 nævnte finansdeputeret, konferensråd Christian Birch (1760-1829). - ⁵⁶ Eleonora Hedevig Birchs sviger søn,

forpagter Michael Carstensen, der havde været g. m. Andrea Christine Eleonore Birch (1785-1812). - ⁵⁷ 3: Andrea Christine Eleonore Birch, se foreg. note. - ⁵⁸ Frederikke Louise Charlotte Birch, f. Rottbøll (1770-1834), datter af biskop Christian Michael Rottbøll, var g. m. finansdeputeret, konferensråd Christian Birch (1760-1829), en farbroder til Liebenbergs 2den hustru, se note 55. Christian Birch havde for at dække tab, han havde lidt ved at spille i talloetteriet, bedraget staten for omtr. en halv million rbdl. ved at belåne statsobligationer, han havde modtaget til kassation. Han dømtes 1821 af Højesteret fra ære og embeder og hensattes i fængsel på livstid. Hustruen tog bopæl i Kastellet (Stjernestokken 1), hvor han sad fængslet. - ⁵⁹ Christian Birch havde for sin fængsling bopæl Lavendelstræde 80. - ⁶⁰ David Seidelin Birch, se note 38. - ⁶¹ Se note 41. - ⁶² Sophie Liebenbergs forlovede Carl Paludan-Müller. - ⁶³ Til disses 20års bryllupsdag 29. august 1822. - ⁶⁴ Den senere højesteretsadvokat, kabinetssekretær, nationalbankdirektør, etatsråd Carl Christian Birch Liebenberg (1804-65). - ⁶⁵ Nicoline Charlotte Birch, f. Quistgaard (1784-1851), Liebenbergs stiftatter, g. m. præsten og forfatteren David Seidelin Birch, se note 38. - ⁶⁶ David Seidelin Birch. Han blev 1837 sognepræst for Store Hedinge og Højstrup. - ⁶⁷ Læsemåden usikker. Måske er det byfoged i Assens Rasmus Ludvig Nellemann (1757-1828). - ⁶⁸ Lægen, professor, dr. med. Joachim Dietrich Brandis (1762-1845) var i en årrække i Kbh. den praktiserende læge, hvis bistand man tyede til i farlige medicinske sygdomstilfælde. - ⁶⁹ Johanne Frederikke (kaldet Rikke) Emilie Petersen (1800-28), yngste datter af Liebenbergs ven, slotsgartner på Frederiksberg Peter Petersen (1754-1826) og Karen Weidemann (1763-1815). Hun var den yngste af Kamma Rahbeks „blomsterpiger“, se breve fra Kamma Rahbek til hende og hendes søstre i „Tilskueren“ 1918, s. 341 ff. og 486 ff., og Breve fra og til Adam Oehlenschläger, udg. af Det danske Sprog- og Litteraturselskab, IV, s. 180. Rikke Petersen led af Tuberkulose og døde deraf kun 27 år gammel. Hun blev 1826 g. m. sognepræst Ole Johan Freuchen (1794-1850). Deres eneste barn var professor i landmåling Peter Petersen Freuchen (1827-94). - ⁷⁰ Sophie Charlotte Birch (1807-43), datter af sognepræst David Seidelin Birch, altså Sophie Liebenbergs kusine. Hun blev 1835 g. m. sognepræst Frederik Vilhelm Bagger (1805-84). - ⁷¹ Caspar Paludan-Müller blev Carl Liebenbergs bedste ven. Caspar P.-M. kalder denne i et brev af 12. august 1829 til sin forlovede „min bedste Ven; eller rettere den eneste, jeg har“, jfr. Sejer Kühle: Frederik Paludan-Müller, I, 1941, s. 32 og 201. - ⁷² Se note 38. - ⁷³ 3: Nørre Aaby. - ⁷⁴ David Seidelin Birch (se note 38) var 1812-37 sognepræst til Nørre Aaby og Indslev, blev 1829 provst for Baag og Vends herreder, 1837 sognepræst for Store Hedinge og Højstrup. Han var kongevalgt medlem af stænderforsamlingerne i Roskilde 1835-36, 1838 og 1840. Han har skrevet en meget udbredt læsebog for almueskolen (jfr. note 81). - ⁷⁵ Frederik Liebenberg, Sophies broder, var 1822 alvorligt syg af en nervefeber, jfr. hans „Nogle Optegnelser om mit Levned“, 1894, s. 10: „I en Alder af tolv Aar faldt jeg i en heftig Nervefeber, hvorefter Haaret gik af mig, og jeg en Tid lang var som et lille Barn, ganske som jævnaldrende med min treaarige Søster. Men Sygdommens mentale Virkninger forsvandt efterhaanden.“ - ⁷⁶ Sophie Liebenbergs yngste søster, se note 42. - ⁷⁷ Carl Liebenberg var 1822 blevet student fra Borgerdydskolen i Kbh. (laud.). - ⁷⁸ Auditor Carl Christian Birch (1785-1865), se note 30, blev 1822 i Kbh. g. m. Marie Sophie Kyhl (1799-1833). Deres datter Antoinette Christiane Birch (1823-92) blev 1843 g. m. senere admiral Jørgen Frederik Wulff (1808-81), hvis datter Ida Antoinette Wulff (1845-1924) blev g. m. højesteretssagfører Octavius Hansen (1838-1903). -

⁷⁹ Højesteretsassessor, konferensråd Christian Rafn (1769–1822), søn af justitsråd Hans Severin Rafn (1720–83). – ⁸⁰ Se note 39. – ⁸¹ Se note 38 og 74. David Seidelin Birch udsendte en læsebog for almueskolen „Naturen, Mennesket og Borgeren“, der fra 1821 til 1865 udkom i 15 oplag og blev meget anvendt i skolerne landet over. – ⁸² Andreas Krag Holm (1767–1851), fra 1792 res. kapellan ved Holmens kirke, 1823 Holmens provst. Han interesserede sig levende for pædagogik og havde selv udgivet mange skolebøger. Sammen med Frederik Plum og L. C. Sander udgav han det pædagogiske tidsskrift „Egeria“. – ⁸³ Forlæggeren Andreas Seidelin (1777–1840). – ⁸⁴ Efterretningen om Wolfs død er ikke rigtig. Niels Gjessing Wolf (1779–1848) var 1821–23 præst ved Frederiks hospital og fødselstiftelsen, 1823–39 ved Vartov kirke, 1834 tit. professor, 1839–48 præst ved Helligeste kirke. Han havde i 1822 syv børn, som Liebenberg skriver, men fik senere yderligere to. – ⁸⁵ Liebenbergs ven slotsgartneren på Frederiksberg Peter Petersen (1754–1826). I Liebenbergs tale ved dennes begravelse 30. januar 1826, der er trykt, og som også indeholder et digt af forfatteren, professor, etatsråd J. M. Thiele, siger Liebenberg, der 1799–1810 havde været præst på Frederiksberg, at „i den betydelige Række af henved tredive Aar har et ærligt Venskab knyttet vore Hjærter fastere til hverandre.“ Peter Petersen havde følgende børn: 1. Johanne Marie (kaldet Hanne) Petersen (1784–1852), der 1816 blev g. m. overlæge Hans Henrik Seidelin (1786–1855); 2. Christian Frederik Ludvig Petersen (1785–1854), præst til Seden-Aasum; 3. Caroline Augusta Petersen (1786–1857) g. 1811 m. slotsgartner, senere handlungartner Johann Frederik Rudolph Koch (1777–1844); 4. Pauline Henrikke Petersen (1789–1839), g. 1812 m. overretsprokurator Hans Ferdinand Payngk (1778–1842); 5. Erasmie Frederikke Petersen (1795–1839), den ældste af Kamra Rahbeks „blomsterpiger“, ugift; 6. Augusta Frederikke Petersen (1795–1844), den anden af Kamra Rahbeks „blomsterpiger“, g. 1841 m. svogeren overretsprokurator Hans Ferdinand Payngk, og endelig 7. Johanne Frederikke (kaldet Rikke) Emilie Petersen (1800–28), g. 1826 m. sognepræst Ole Johan Freuchen (1794–1850), se ovenfor note 69. – ⁸⁶ Liebenbergs søster Sara Georgia Liebenberg (1761–1826) var enke efter vinhandler i Kbh. Paul Schouw (1751–1800). Blandt deres børn var historikeren og politikeren, professor, dr. phil. Joachim Frederik Schouw (1789–1852) – opkaldt efter morfaderen Joachim Frederik Liebenberg (1725–77) og fader til kunstbrodereren Georgia Marie Louise Schouw (1828–68), der blev g. m. maleren P. C. Skovgaard (1817–75) – og portrætmaleren Andreas Schouw (1791–1829). – ^{86a} Skuespilleren og forfatteren Jens Stephan Heger (1769–1855), søn af assessor i Hof- og stadsretten, konferensråd Hans Heger (1747–1819) og Anna Louise Drewsen (1751–99), broder til Kamra Rahbek, Christiane Oehlenschläger og bibliotekar Carl Heger, var en hyppig gæst i det Liebenbergske hjem. Han var g. m. kgl. skuespillerinde Ellen (kaldet Eline) Marie Schmidt (1774–1842), datter af kandestøber Thomas Schmidt og Anna Reinsdorf, der blev tilbedt af Jens Baggesen, Oehlenschläger, Henrik Steffens og Knud Lyhne Rahbek. Foruden den i note 100 nævnte datter Johanne Louise Heger (1799–1853) havde de datteren Wilhelmine Heger (1797–1873), der 1815 blev g. m. historikeren, professor, dr. phil., konferensråd Erich Christian Werlauff (1781–1871). – ⁸⁷ Rikke Petersen led af tuberkulose, jfr. note 69. – ⁸⁸ Se note 39. – ⁸⁹ Se note 41. – ⁹⁰ Liebenbergs stiftatter og svigerinde Noline Birch, f. Quistgaard, (jfr. note 38) havde fødselsdag 16. december. – ⁹¹ Rektor for Borgerdydskolen i Kbh., professor Michael Nielsen (1776–1846). Frederik Liebenberg blev i februar 1823 optaget i Borgerdydskolen. – ⁹² Sophies broder Carl Liebenberg. –

⁹⁸ Caspar Paludan-Müller. — ⁹⁴ Johanne Louise Mynster (1803–27), datter af lægen, professor, dr. med. Ole Hieronymus Mynster (1772–1818) og Anna Christine Liebenberg (1771–1833), hvilken sidste var Michael Liebenbergs kusine. — ⁹⁶ Frederik Wilhelm Flindt (1783–1830), fra 1825 sognepræst til Sorterup og Otterup, søn af oberst, kavalleriinspektør, kammerherre Henrik August v. Flindt (1756–1826) og baronesse Charlotte Amalie Knuth (1759–1824) og således broder til generalmajor Carl Ludvig Henrik Flindt (1792–1856). — ⁹⁸ „Nyt Bidrag til Huusandagt“ 1822. — ⁹⁷ Julie Paludan-Müller (1802–61), ældste datter af stiftsprovst, senere biskop Jens Paludan-Müller, se ovenfor note 35. Sophie Liebenberg var 1827 gudmoder til hendes datter, Sophie Plum, senere adopteret Høyer. — ⁹⁸ Dorothea Vilhelmine Grüner, f. Rafn, (1794–1859), datter af den i note 79 nævnte højesteretsassessor, konferensråd Christian Rafn (1769–1822), g. m. auditor Hans Grüner (1789–1815). — ⁹⁹ Christine Louise Caroline Rafn (1802–83), klosterfrøken i Vemmetofte, „en af Digteren Poul Møllers mange og varigste Flamme“ (Hauch-Fausbøll, Slægtshdb.). — ¹⁰⁰ Johanne Louise Heger (1799–1853), datter af skuespilleren og forfatteren Stephan Heger (1769–1855) og kgl. skuespillerinde Ellen (kaldet Eline) Maria Heger f. Schmidt (1774–1842) se ovenfor note 86a. Gift 12. maj 1826 med den i note 101 nævnte Peter Andreas Plum. — ¹⁰¹ Peter Andreas Plum (1797–1880), adjunkt, senere sognepræst i Spjellerup og Smerup, provst, søn af apoteker Anton Christopher Rohn Plum (1754–1802, broder til den i note 50 nævnte biskop, dr. theol. & phil. Frederik Plum) og Johanne Cathrine Müller. Han var fader til overkirurgen, professor, dr. med. Peter Andreas Julius Plum (1829–1915), se Gerhard L. Grove: Slægten Plum, 1903, s. 73. — ¹⁰² Skuespilleren og forfatteren Stephan Heger, se note 86a. — ¹⁰³ Hedevig Liebenberg. — ¹⁰⁴ David Seidelin Birch (note 38 og 74). — ¹⁰⁵ Jfr. F. L. Liebenberg: Nogle Optegnelser om mit Levned, 1894, s. 11: „Nogle Sommere laa min Familie „paa Landet“, det vil sige Vesterbro, Nørrebro (den Gang vare Forstæderne endnu ret landlige) eller Frederiksberg, hvor jeg med stor Fryd tumlede mig paa Mark og i Have. Da jeg skulde i Skole baade Formiddag og Eftermiddag, spiste jeg saa Middag inde i Byen hos min Faster, Vinhandlerenken Madame Schouw.“ — ¹⁰⁶ ∴ Frederik Liebenberg. — ¹⁰⁷ Nicoline Birch, f. Quistgaard (se note 38). — ¹⁰⁸ Kabinetssekretær hos Frederik VI, chef for kongens civile departementskontor, konferensråd Peter Carl Jessen (1772–1830). — ¹⁰⁹ Se note 30. — ¹¹⁰ Sara Georgia Schouw, f. Liebenberg (1761–1826), enke efter vinhandler Poul Schouw (1751–1800), hvis vinhandel på Østergade hun videreførte. ¹¹¹ Den senere professor, dr. phil. Joachim Fr. Schouw (1789–1852), Liebenbergs søstersøn.